

Některé antropologické otazníky a mariologické implikace dokumentu *Společenství a služba**

Ctirad Václav Pospíšil

Jak říká titul příspěvku,¹ chtěl bych na tomto místě poukázat na některé antropologické otazníky, s nimiž se v prozatím posledním dokumentu MTK setkáváme. Daný text totiž nejenže prezentuje přínosy a inspirace, ale zároveň před nás klade otázky a výzvy. Ačkoli dokument netematizuje výslovně mariologii, přesto se v něm objevují nesmírně cenné mariologické implikace, které bychom rozhodně neměli nechat ležet ladem. V prvním bodu se však zaměříme na klíčovou tematiku, již je antropologie.

1. ANTROPOLOGICKÉ OTAZNÍKY

Každému, kdo se začte do dokumentu MTK z července 2004, musí být na první přčtení zřejmá jasná antidualistická tendence, která se vine jako červená nit touto teologickou meditací. Je třeba si uvědomit, že nedualismus biblické antropologie na základě analogie víry hluboce souvisí s pravdou o nezávislosti Trojjediného na stvořeném světě, tedy s jeho transcendencí a svobodou vůči stvoření; s naukou o tom, že vše stvořené je dobré; s naukou o svobodě tvora, který je stvořen k obrazu svobodného Boha; s tajemstvím vtělení, které by v dualistickém systému myšlení muselo být změnou ve striktně „antimateriálním“ Bohu; s naukou o plnosti spásy, která se týká celé lidské bytosti i tohoto materiálního světa (srov. Řím 8,19–25). Velmi potěšitelné je přehodnocení evoluční nauky, kterou podle Jana Pavla II. již nemůžeme považovat za pouhou hypotézu (srov. čl. 64), i svědectví o tom, že katolická teologie se již striktně neváže na monogenismus ani polygenismus a nechává tuto otázku v kompetenci paleoantropologie (srov. čl. 70, český překlad s. 49). Dovolím si však upozornit na dva problematické body:

1. Když autoři dokumentu hovoří o stvoření člověka, připomínají tezi Pia XII. z encykliky *Humani generis* z roku 1950 o stvoření lidského těla cestou vývoje a následném bezprostředním stvoření lidské duše vložené do tohoto těla, kterou Jan Pavel II. vyjadřuje jako „ontologický skok“ (srov. čl. 64, 70). Není ale tento

* Tento příspěvek byl přednesen na vědeckém semináři k dokumentu MEZINÁRODNÍ TEOLOGICKÉ KOMISE *Společenství a služba: Lidská osoba stvořená k Božímu obrazu*, pořádaném katedrou systematické teologie CMTF UP v Olomouci dne 19. října 2005 za finanční podpory ze státních prostředků prostřednictvím Grantové agentury České republiky, grantový projekt 401/05/2720, „Trinitologie a antropologie“. Dokument z it. *Comunione e servizio: La persona umana creata a immagine di Dio*, Città del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana, 2004, přel. C. V. Pospíšil, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakl., 2005.

¹ Chtěl bych využít této příležitosti a upozornit na jednu opravu českého znění příslušného dokumentu. V čl. 24 na straně 21 uprostřed se nachází chybná koncovka. Místo „porozumění dynamického charakteru...“ by mělo být „porozumění dynamickému charakteru...“.

model v rozporu s jasně antidualistickou linií dokumentu (srov. např. čl. 26–31)? Nemáme tuto zřetelnou nesourodost vnímat spíše jako výzvu k hledání nových způsobů řešení daného problému, která by zároveň dokázala sladit poselství zjevení s údaji z oblasti paleoantropologie? Osobně si nedovedu představit existenci těla, které by bylo z morfologického a genetického hlediska lidské a zároveň by bylo bez své podstatné formy, tedy duše. Nemalým problémem je i to, že první člověk nebo lidé by měl/měli zvířecí rodiče. Je však zřejmé, že křesťanská soteriologie staví na jednotě lidského rodu, což je předpoklad cílového společenství svatých v Kristu a Duchu svatém (srov. čl. 65).

2. Máme-li důrazně odmítnout všechny formy dualistických tendencí i u církevních otců, mělo by to znamenat naprosté odmítnutí Augustinovy psychologické trinitární teorie, která přece stojí na antropologickém předpokladu, že obrazem Božím v člověku je výhradně lidská mysl?

Je zřejmé, že řešení zmíněných problémů nemůžeme čekat od relativně stručné teologické meditace, jak dokument definují sami jeho autoři. Je však nutno si uvědomit, že zmíněná napětí a určité nesourodosti představují rozhodně nenezávažnou výzvu k dalšímu bádání.

2. MARIOLOGICKÉ IMPLIKACE A JEJICH ROZVEDENÍ

V první řadě je třeba podtrhnout skutečnost, že tento dokument je prvním oficiálním textem, jehož autoři poctivě domýšlejí důsledky nedualistického postulátu biblické a křesťanské antropologie pro oblast christologie. Jestliže tělesná dimenze lidské bytosti nesmí být přehlížena, pak nezbyvá než se vyrovnávat se skutečností, že Boží Syn se opravdu stal nejen člověkem, ale také mužem:

Boží Syn přijal lidské bytí v jeho plnosti, když přijal určité pohlaví, a stal se člověkem v obou smyslech tohoto slova: jako příslušník lidské společnosti a jako bytost mužského pohlaví (čl. 34).

Toto naprosto evidentní tvrzení podle mé vlastní zkušenosti vyvolává u některých křesťanů a teologů poměrně vzrušené reakce. V pozadí je cítit strach z toho, že Kristovo lidství by bylo nějak nekompletní. Jenomže to je jasný důsledek kenoze (srov. Flp 2,7). Někteří autoři v posledních letech dokonce hypotetizovali, že Kristus je „člověk s mužským tělem a ženskou duší“, aby tak zachránili úplnost Kristova lidství podle svých vlastních představ. Uvedené řešení se ale jasně přiči správnému pojmání lidství, zdravému rozumu i postoji křesťanské antropologie vůči *gender ideologii*, a proto je zcela nepřijatelné. Kristovo mužské tělo dokonce zachovává svůj charakter i po vzkříšení a nanebevstoupení stejně jako Mariino tělo uchovává po nanebevzetí svůj ženský charakter (srov. čl. 35). Pokud by tomu tak nebylo, jak jinak bychom mohli uvažovat o tom, že Maria i nyní naplňuje svou roli duchovní matky všech Ježíšových učedníků a v jistém slova smyslu jako nová Eva všech lidí.

Dovoluji si upozornit na určité myšlenkové souvislosti mezi dokumentem MTK z roku 2004 a listem Mezinárodní papežské mariánské akademie *Matka Páně: památka – přítomnost – naděje* z roku 2000. V posledně zmíněném dokumentu se hovoří o tom, že je třeba rozšířit rámec mariologie z oblasti christologie také na oblast trinitární

teologie a z oblasti ekleziologie na oblast antropologie a teologie stvoření (srov. čl 32). Nyní se pokusím velmi stručně zmíněné implikace dvou podnětů formulovat v několika bodech:

1. Jestliže se Slovo stalo mužem, pak to odpovídá skutečnosti, že každá lidská osoba je stvořena jako v jistém slova smyslu neúplná a zaměřená ke společenství s ostatními lidmi. Právě na tomto základě můžeme hovořit o plném Kristu, což je církev jako hlava i údy.
2. Jestliže v oblasti stvoření je Boží obraz vyjádřen ve dvou vydáních, tedy mužském a ženském, nemělo by platit, že v oblasti nadpřirozeného zjevení by měl být Boží obraz redukován pouze na svou mužskou edici, a proto vtělené Slovo z hlediska výrazových schopností přijatého mužství potřebuje doplnění v oblasti výrazových prostředků vlastních ženské edici Božího obrazu. Christologie tedy vyloženě volá po mariologii jako po svém nutném doplňku!
3. Uvedené doplnění by mělo mít svůj výraz nejen v řádu zjevení, ale také v řádu oslavení. Jestliže totiž domyslíme tezi: Co nebylo přijato Slovem, nemůže dojít zbožštění, pak z toho, že Slovo nepřijalo ženství, by nutně vyplývalo, že ženství by nemohlo dojít spásy. Mariino nanebevzetí je tedy strukturálně vzato nutným doplňkem nejen výše uvedeného axiomu, ale křesťanské soteriologie jako takové. Obě edice Božího obrazu tedy existují v řádu stvoření, v řádu zjevení i v řádu definitivního oslavení.

Na následujících řádcích už se nejedná o přímé implikace obsažené v dokumentu MTK, ale o mé vlastní domýšlení a odůvodňování právě uvedených bodů.

Je jasné, že prostřednictvím postavy Marie z Nazareta nám Slovo zjevuje to, co přesahuje výrazové potenciality jím přijaté konkrétní lidské přirozenosti mužského pohlaví. Maria pochopitelně není ani vtělení nějaké osoby Trojice, ani zjevitelka Boha v aktivním smyslu. Zdá se, že klíčem k řešení je paralelismus mezi vztahem Otec – Syn v imanentní Trojici se vztahem Maria – vtělený Syn v dějinách spásy. Právě díky jedinečnému mateřskému poměru vůči vtělenému Synu se tak Maria stává podivuhodným lidským zrcadlem, v němž se odrážejí mateřské a panenské rysy první osoby Trojice. Podotýkám, že titul „Matka Boží“ zde dostává zcela novou a dříve netušenou valenci. Právě v tomto smyslu se také doplňuje to, co vtělené Slovo není schopno zjevit prostřednictvím své vlastní lidské přirozenosti mužského pohlaví. Striktně domýšleno to ale znamená, že slavná teze z GS 22 o tom, že jedině ve vtěleném Slovu se plně zjevuje nejen tajemství Boha, ale také tajemství člověka, by měla být doplněna. Tajemství Boha a člověka je nám plně zjevováno vtěleným Slovem, které k tomuto zjevení nepoužívá pouze své vlastní mužské lidské přirozenosti, ale také Ženu, novou Evu, učednici a Matku Boží Marii. I skrze ni je nám zjevováno něco velmi důležitého o Bohu a o člověku.

Mariologie je tak plně ospravedlněna jako plnohodnotný a v jistém slova smyslu nutný teologický traktát, který obsahuje naprosto originální a nezbytné údaje. To vše je plně v souladu se základními postuláty křesťanské antropologie, s teologií stvoření, s trinitární teologií, christologií, naukou o zjevení, soteriologií a ekleziologií. Záměrem o podrobnější představení těchto systematicko-teologických tezí musím odkázat na knihu *Maria – mateřská tvář Boha*.²

² Kostelní Vydří: Karmelitánské nakl., 2004.

Chápu, že novost této interpretace tajemství víry může těm, kdo jsou navyklí na zbožné opakování stále téhož, připadat provokativní, ba dokonce podezřelá. Neza-
stírám, že po vydání uvedené knihy jsem se setkal nejen s pozitivními reakcemi. Je
však jisté, že každá kritika by měla být podložena teologickými argumenty a v pří-
padě právě nastíněných mariologických inspirací se musí vyrovnat nejen s obsahem
tohoto příspěvku a připomenuté knihy, ale také s obsahem zde představovaného
dokumentu MTK i zmíněného listu MPMA. Dlužno podotknout, že konstruktivní
kritika je velkou pomocí při hledání pravdy a podnětem k precizování způsobu vy-
jadřování těchto v zásadě nevýslovných tajemství. Smyslem tohoto příspěvku tedy
je nejen prezentace, ale především pozvání k vážné vědecké diskusi. Na podněty,
které z ní vzejdou, se upřímně těším.

Some Anthropological Questions and Mariological Implications of the Document *Communion and Stewardship*

Keywords: Systematic theology; Anthropology; Mariology; St. Augustine; International Theological Com-
mission; *Communion and Stewardship*

Abstract: The author pays attention to two aspects of the document of the International Theological Com-
mission *Communion and Stewardship*. The first one refers to a radical refusal of dualism, which brings up
some questions both about the theological concept of the origin of a human being and of the further use
of Augustine's psychological trinitarian theory. The second aspect is mariological implications of some
statements in the document.